

Izvirni znanstveni članek
UDK 341.62:341.43:004.8

Umetna inteligenca v kontekstu mirnega reševanja sporov po Uredbi (EU) 2024/1351 na področju upravljanja azila in migracij v EU

VASILKA SANCIN
doktorica pravnih znanosti,
redna profesorica na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani

SERGEJA HRVATIČ
mlada raziskovalka na Mirovnem inštitutu,
doktorska študentka na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani

Povzetek

Upravljanje migracij v Evropski uniji (EU) je tradicionalno vroč kostanj. To so potrdila tudi dolgotrajna pogajanja za sprejetje Uredbe (EU) 2024/1351 na področju upravljanja azila in migracij v EU, ki med drugim ureja način določanja pristojne države članice za obravnavo prošenj za mednarodno zaščito in vzpostavlja sistem solidarnosti. Uredba kot možnost mirnega reševanja sporov navaja poravnavo, ki predvideva uporabo več sredstev diplomatskega reševanja sporov, pri čemer ne posega v pristojnost Sodišča EU. Čeprav uredba izrecno ne predvideva hierarhije sredstev mirnega reševanja sporov, lahko zaznamo, da daje prednost diplomatskim sredstvom reševanja sporov – najprej med državami samimi, po potrebi ob sodelovanju Komisije. Pri preprečevanju in reševanju sporov ima uporaba novih tehnologij z umetnointeligenčnimi sistemi velik potencial za hitrejšo obdelavo ogromnih količin podatkov in informacij, kar je lahko ključno pri pravočasnem in učinkovitem ukrepanju ter zbliževanju stališč držav, ki so ključna za mirno reševanje sporov, prav tako pa lahko pomembno prispeva-jo k ustrezni implementaciji sprejetih rešitev. Članek obravnava problematiko intersekcijsko z vidika mednarodnega prava, prava EU in relevantnih pravnih vprašanj, povezanih z uporabo umetnointeligenčnih sistemov.

Ključne besede: umetna inteligenca, poravnava, pogajanja, mednarodni spor, mirno reševanje mednarodnih sporov, Evropska komisija, Sodišče Evropske unije, Pakt o migracijah in azilu

Artificial intelligence and peaceful settlement of disputes under Regulation (EU) 2024/1351 in the field of asylum and migration management in the EU

Abstract

For EU Member States, migration management is a particularly sensitive area, which is confirmed by the lengthy negotiations for the adoption of Regulation (EU) 2024/1351. The latter, among other things, regulates the method for determining the Member State responsible for processing applications for international protection and establishes a system of solidarity. As an option for the peaceful settlement of disputes, the Regulation mentions conciliation, which provides for the use of more diplomatic dispute resolution, without prejudice to the jurisdiction of the Court of Justice of the EU. Although the Regulation does not explicitly provide for a hierarchy of means of peaceful dispute resolution, it can be seen that it favours diplomatic means of dispute resolution – first between the countries themselves, with the involvement of the Commission where necessary. In dispute prevention and resolution, the use of new technologies with artificially intelligent systems has great potential to process huge amounts of data and information more quickly, which can be crucial for timely and effective action, convergence of states' positions, which is crucial for peaceful settlement of disputes, and can also make a significant contribution to the proper implementation of agreed solutions. The article addresses the issue intersectionally from the perspective of international law, EU law and relevant legal issues related to the use of artificial intelligence systems.

Keywords: artificial intelligence, conciliation, negotiation, international dispute, peaceful settlement of international disputes, European Commission, Court of Justice of the European Union, Pact on Migration and Asylum

1. Uvod

Države vodijo mednarodne odnose z drugimi subjekti mednarodnega prava na različne načine,¹ kontinuirano predvsem v okviru mednarodnih organizacij.² Evropska unija (EU), ustanovljena kot ekonomska integracija,³ postopoma krepi in širi svoje pristojnosti, sčasoma tudi na področje azila in migracij,⁴ ki spada med deljene pristojnosti EU.⁵ Leta 1999 je bila sprejeta zaveza za vzpostavitev skupnega evropskega azilnega sistema, v okviru katerega je

¹ Shaw, str. 684; Grant, str. 150.

² Türk, str. 107; Abbott, Kenneth, Snidal, str. 3; Hurd, str. 1.

³ Craig, De Burca, str. 3; Cini, Pérez-Solórzano Borragán, str. 14; Trstenjak, Brkan, str. 71.

⁴ Türk, str. 305–306; Balch, Geddes, str. 23; Peers, str. 1235.

⁵ Pogodba o Evropski uniji, UL C 202, 7. 6. 2016, str. 13, 3. člen; Pogodba o delovanju Evropske unije, UL C 326, 7. 6. 2016, str. 47, 67.–89. člen; Sancin, str. 105.

bilo sprejetih nekaj pomembnih dokumentov, opirajoč se na Ženevsko konvencijo o statusu beguncev iz leta 1951.⁶ Prihod veliko beguncev in migrantov z neurejenim statusom v EU v letu 2015 je razkril vrsto pomanjkljivosti in vrzeli v politikah EU, kar je vzpodbudilo članice k premisleku o sprejetju novih pravil,⁷ leta 2024 pa je bil sprejet t. i. Pakt o migracijah in azilu⁸ oziroma Uredba (EU) 2024/1351 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. maja 2024 o upravljanju azila in migracij, spremembi Uredb (EU) 2021/1147 in (EU) 2021/1060 ter razveljavitvi Uredbe (EU) št. 604/2013 (Uredba (EU) 2024/1351).⁹ Ta skladno z načelom solidarnosti in pravične delitve odgovornosti, kot izhaja iz 80. člena Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU), ter ciljem krepitve medsebojnega zaupanja določa skupni okvir za upravljanje azila in migracij v EU¹⁰ in uvaja mehanizem solidarnosti ter določa merila in mehanizme za določitev članice, odgovorne za obravnavanje prošnje za mednarodno zaščito.¹¹ Pri vsem tem je ključno, da se prosilec zagotovi uresničevanje vseh njihovih temeljnih pravic, vključno s pravico do življenja.

Dolgotrajna pogajanja za sprejetje Uredbe (EU) 2024/1351 so pokazala posamezne razlike v interesih med članicami EU,¹² kar lahko privede do mednarodnih sporov.¹³ Države v sporu lahko po splošnem mednarodnem pravu prosto izbirajo med različnimi sredstvi mirnega reševanja sporov,¹⁴ regionalne organizacije pa lahko za svoje članice predvidijo obvezen način reševanja sporov.¹⁵ Z ratifikacijo ustanovnih pogodb EU države članice *ipso facto* in brezpogojno sprejemajo izključno pristojnost Sodišča EU (SEU) za razlago prava EU.¹⁶ Tako je skladno z 273. členom PDEU SEU pristojno za vse spore med članicami, ki se nanašajo na

⁶ Glej Common European Asylum System, <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en> (10. 10. 2024); Papagianni, str. 377; Chetail, str. 3–4.

⁷ Glej Common European Asylum System, <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en> (10. 10. 2024); Nagy, str. 3; Scipioni, str. 1357.

⁸ Glej Pact on Migration and Asylum <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en> (10. 10. 2024); Thym, str. 13–14; De Bruycker, str. 36–37.

⁹ Uredba (EU) 2024/1351 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. maja 2024 o upravljanju azila in migracij, spremembi Uredb (EU) 2021/1147 in (EU) 2021/1060 ter razveljavitvi Uredbe (EU) št. 604/2013, UL L 1351, 22. 5. 2024.

¹⁰ Glej 1. člen Uredbe (EU) 2024/1351.

¹¹ Prav tam.

¹² Glej <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en> (10. 10. 2024); Thym, str. 13–14; De Bruycker, str. 36–37.

¹³ Türk, str. 365; Shaw, str. 765–766; The Mavrommatis Palestine Concessions (Koncesije Mavrommatis za Palestino), PCIJ, Series A, št. 2, 1924, str. 11.

¹⁴ UL OZN, 33. člen; Türk, str. 366; Račić, str. 129–130.

¹⁵ Pellet, odstavek 16; Merills, str. 293; Malinverni, str. 546.

¹⁶ Cardwell, str. 385; Lavranos, str. 479; Lock, str. 292.

vsebinsko pogodb, če mu je spor predložen na podlagi posebnega sporazuma med strankama.¹⁷ Iz Uredbe (EU) 2024/1351 izhaja, da so za reševanje težav pri njenem izvajanju predvidena tako diplomatska sredstva kot pravno sredstvo, SEU. V 55. členu navaja poravnavo¹⁸ in v primeru težav pri sodelovanju glede uredbe na zahtevo ene ali več izmed držav se te brez odlašanja posvetujejo, da bi v razumnem času našle ustrezne rešitve, skladne z načelom lojalnega sodelovanja.¹⁹ Nadalje je predvideno sodelovanje Evropske komisije (Komisija), ki lahko sprejme priporočila, ki jih morajo države članice udejanjiti.²⁰ Pri tem pa navedeni postopek ne vpliva na možnost sprožitve postopka pred SEU.²¹

Uredba je skladno z 288. členom PDEU kot splošni pravni akt zavezujoča in neposredno uporabljiva v vseh članicah, njen 55. člen pa za države predvideva možnost diplomatskega reševanja sporov, kar bi lahko razumeli tudi kot poskus krepitve spoštovanja prava EU na področju migracij in azila. Glede na razsežnost migracijskega izziva je sodelovanje držav namreč izjemno pomembno za njegovo uspešno obravnavanje. Upošteva politično občutljivo naravo migracij je določena prosta izbira držav pri iskanju rešitev glede spoštovanja in uresničevanja težko izpogajane uredbe lahko učinkovitejša od pravno zavezujoče sodne odločbe.

Iskanje rešitev v sporih pa je lahko v veliki meri olajšano v času vzpona tehnologij, ki uporabljajo umetno inteligenco (UI). Razvijajoča se UI omogoča hitrejša posvetovanja med državami in olajša seznanitev s podatki vpletenih strani.²² Prav tako lahko predvidi optimalne rešitve za vpletene strani, tudi na podlagi podobnih že rešenih zadev. Kljub temu pa je potrebno zavedanje, da UI prinaša tudi varnostna tveganja²³ ter da so osebni stiki za krepitev zaupanja med državami ključni. UI lahko pomeni prednost v primeru, ki ne nazadnje velja tudi za klasično reševanje sporov, da so članice EU pripravljene delovati transparentno in so usmerjene k iskanju rešitev nesoglasij, ki bi izvirala iz Uredbe (EU) 2024/1351.

Za boljše razumevanje konteksta mirnega reševanja sporov med državami prispevek najprej kratko predstavi relevanten mednarodnopravni okvir, nato pa se posveti analizi 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351, nadaljuje s kritično oceno učinkovitosti predvidenih sredstev reševanja sporov iz tega člena in zaključí z analizo vpliva UI na učinkovitost reševanja sporov med članicami EU. Osnovna teza tega prispevka je, da se z izborom poravnave kot sredstva mirnega

¹⁷ Pellet, odstavek 21; Nowak, str. 105.

¹⁸ V angleški različici besedila je poimenovanje »*conciliation*«, v nemški »*Schlichtung*«, v španski »*conciliación*« ter v italijanski »*conciliazione*«.

¹⁹ Glej prvi odstavek 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351.

²⁰ Prav tam, drugi odstavek.

²¹ Prav tam, tretji odstavek.

²² Abad, str. 54; Mimoso, str. 163; Ebner, str. 218.

²³ Dunn Caveltly, Wenger, str. 10; Schneider, str. 14–22; Carig, Valeriano, str. 85.

reševanja sporov želi krepiti spoštovanje pravnega reda EU na področju azila in migracij, UI pa omogoča hitrejša in učinkovitejša doseganje tega cilja.

2. Oris sredstev mirnega reševanja mednarodnih sporov

Obveznost mirnega reševanja mednarodnih sporov praviloma (če ni drugače določeno v sporazumu) zahteva le ravnanje, tj. reševanje spora (obveznost prizadevanja), ne pa tudi njegove rešitve (obveznost rezultata).²⁴ Načelno prosto izbiri sredstev mirnega reševanja sporov²⁵ lahko omejujejo določbe sprejetih mednarodnih obveznosti, ki lahko opredeljujejo obvezno diplomatsko sredstvo mirnega reševanja sporov kot predpostavko za začetek pravnega postopka.²⁶ Spori, ki zadevajo vitalne interese, prestiž in čast države ali državno ozemlje, se omenjajo kot značilni predstavniki političnih sporov.²⁷ Vendar ima vsak mednarodni spor, vsaj do določene mere, politične učinke.²⁸ Meddržavno sodišče (ICJ) je navedlo, da ugovor, da gre za politično in ne pravno vprašanje, v mednarodnem pravu ni pravno upošteven ter da ima pristojnost odločati, ko gre za vprašanje prava in dejstev.²⁹ Čeprav je skoraj vsak spor mogoče rešiti z diplomatskimi ali pravnimi sredstvi, se na splošno pravni spori rešujejo s pravnimi sredstvi, politični spori pa z diplomatskimi sredstvi.³⁰ Prav tako je možno, da je predmet vzporedne obravnave pred političnimi in sodnimi organi isti.³¹

Med diplomatska sredstva mirnega reševanja sporov spadajo predvsem pogajanja, dobre usluge, posredovanje oziroma mediacija, anketa in sprava.³² Med pravna sredstva mirnega reše-

²⁴ Türk, str. 366–367; Račić, str. 140; Petters, str. 9.

²⁵ Türk, str. 365; UL OZN, tretji odstavek 2. člena; Braşoveanu, Anechitoae, str. 14.

²⁶ Sepulveda Amor, str. 8; Sandonato de León, str. 72, na primer The Montevideo Treaty of 7 April 1961, concerning the boundary constituted by the River Uruguay (Pogodba iz Montevidea z dne 7. aprila 1961 o meji, ki jo predstavlja reka Uruguay) (UNTS, zv. 635, št. 9074, str. 98).

²⁷ Türk, str. 366; Bilder, str. 15; Higgins, str. 59.

²⁸ Shaw, str. 766, United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (Diplomatsko in konzularno osebje Združenih držav v Teheranu), Judgment, I.C.J. Reports 1980, str. 3, odstavek 37; Türk, str. 383.

²⁹ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Vojaške in pravojaške aktivnosti v in proti Nikaragvi) (*Nicaragua v. United States of America*), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1984, str. 392, odstavki 99–101; O'Connel, str. xiii, Collier, Lowe, str. 15.

³⁰ Temelkovska-Anevskaja, str. 7.

³¹ Certain expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter) (Nekateri izdatki Združenih narodov, drugi odstavek 17. člena Ustanovne listine Združenih narodov), Advisory Opinion of 20 July 1962, I.C.J. Reports 1962, str. 151 in 163; Türk, str. 383; Aegean Sea Continental Shelf (Epikontinentalni pas Egejskega morja), Judgment, I.C.J. Reports 1978, str. 3, odstavek 29.

³² Merrills; Collier, Lowe; Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, United Nations.

vanja sporov pa poleg mednarodnih sodišč prištevamo še mednarodno arbitražo.³³ Bistvena razlika med SEU in preostalimi sodišči na mednarodni ravni je ta, da slednja načeloma nimajo izvršitvenega mehanizma sodb, znotraj EU pa 260. člen PDEU določa, da ima država neposredno obveznost, da sprejme potrebne ukrepe za izvršitev sodbe, sicer lahko SEU neposlušni državi naloži kazen.³⁴ Z vidika 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351 so kot diplomatska sredstva reševanja sporov predvidena pogajanja,³⁵ mediacija³⁶ in sprava³⁷.

3. Člen 55 Uredbe (EU) 2024/1351

Iz prvih predlogov Uredbe (EU) 2024/1351 je razvidno, da je bilo glede 55. člena predvideno, da se v primeru, ko članice ne morejo rešiti spora o katerikoli zadevi v zvezi s to uredbo, lahko zatečejo k spravnemu postopku, predvidenemu v tej uredbi. Spravni postopek bi se začel na zahtevo ene od članic v sporu. Ta bi ga predložila predsedniku odbora, ustanovljenega skladno s to uredbo. Predsednik odbora bi imenoval tri člane odbora, ki bi zastopali tri članice, ki ne bi bile povezane s sporno zadevo. Od vpletenih strank bi prejele argumente in po posvetu predlagale rešitev, če je potrebno po glasovanju, v enem mesecu. Razpravo bi vodil predsednik komisije ali njegov namestnik, pri tem bi lahko izražal stališča, a ne bi mogel glasovati. S soglasjem o uporabi pravnega postopka bi se zadevne države članice zavezale, da bodo kar najbolj upoštevale predlagano rešitev. Ne glede na to, ali bi stranke predlagano rešitev sprejele ali zavrnila, bi bila ta dokončna in nepreklicna.³⁸

³³ Prav tam.

³⁴ Pellet, odstavek 47; Wennerås, str. 1; Jack, str. 405.

³⁵ Za več o pogajanjih glej Shaw, str. 767–768; Türk, str. 368; Collier, str. 20–21; Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, str. 10–12; Collier, Lowe, str. 20; Fombad, str. 43–44; Fisheries Jurisdiction (Pristojnost za ribištvo) (*United Kingdom v. Zeeland*), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1974, str. 3, odstavek 75, North Sea Continental Shelf (Epikontinentalni pas Severnega morja) (*Federal Republic of Germany/Netherlands*), I.C.J. Reports 1969, str. 47, odstavek 86, Railway Traffic between Lithuania and Poland (Železniški promet med Litvo in Poljsko), Advisory Opinion, P.C.I.J., Series A/B, št. 42, 1931, str. 116, South West Africa Cases (Zadeve Jugozahodne Afrike) (*Ethiopia v. South Africa, Liberia v. South Africa*), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Report, 1962, p. 319.

³⁶ Za več o mediaciji glej Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, str. 40; Merrills, str. 29; Collier, Lowe, str. 27–29; Türk, str. 370; Merrills, str. 26–27; Shaw, str. 770.

³⁷ Za več o spravi glej Türk, str. 372; Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, str. 45; Collier, Lowe, str. 29; Merrills, str. 62; Shaw, str. 773.

³⁸ Evropska komisija, Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o vzpostavitvi meril in mehanizmov za določitev države članice, odgovorne za obravnavanje prošnje za mednarodno zaščito, ki jo v eni od držav članic vloži državljani tretje države ali oseba brez državljanstva (prenovitev), COM(2016) 270 final, 2016/0133 (COD), 4. 5. 2016, točka 5.

Med oblikovanjem končnega besedila se je spremenil 55. člen. V pojasnitvenem memorandumu Uredbe (EU) 2024/1351 je navedeno, da je poravnava iz predlaganega 55. člena postopek, ki je bil kot mehanizem za reševanje sporov predviden v Dublinski konvenciji iz leta 1990³⁹.⁴⁰ Ta je v 18. členu predvidevala, da bi odbor, ki bi ga predstavljal po en predstavnik vlade vsake države članice, na zahtevo članice preučil vsako vprašanje splošne narave v zvezi z uporabo ali razlago konvencije, določil ukrepe za suspendiranje posameznih določb konvencije za posamezno državo ter sprejel sklepe o spremembi konvencije. Vendar je bil predlog v uredbi predviden v deloma drugačni obliki kot v Dublinski konvenciji z namenom, da bi bil bolj operativen in lažji za uporabo. Razlog za slednje naj bi bilo ravno dejstvo, da postopek Dublinske konvencije ni bil uporabljen.⁴¹

Poravnava, kot jo predvideva Uredba (EU) 2024/1351, zajema več postopkov oziroma načinov reševanja mednarodnih sporov in ne (le) postopka sprave kot sredstva mirnega reševanja sporov, kot bi angleški prevod *conciliation* lahko dajal vtis. Tako iz njenega besedila izhaja, da so predvidene različne možnosti diplomatskega reševanja sporov. Najprej je predvideno, da se zadevne države na zahtevo vsaj ene izmed njih brez odlašanja posvetujejo, da bi v razumnem času našle ustrezne rešitve skladno z načelom lojalnega sodelovanja, kot je določeno v tretjem odstavku 4. člena PEU, s čimer se olajša pravilno delovanje mehanizmov iz uredbe in rešijo težave pri njihovi uporabi.⁴² Pri posvetovanjih gre za obliko pogajanj,⁴³ pri čemer gre za tehnična vprašanja, ki zahtevajo pojasnjevanje in ne pomenijo nujno, da obstajajo razlike v interesih med strankami.⁴⁴ Pogajanja v obliki posvetovanja so namreč namenjena tudi temu, da se morebitna nesoglasja preprečujejo.⁴⁵ Če do nesoglasja že pride, pa so države članice EU zavezane k posvetovanju z namenom, da čim hitreje najdejo rešitev, skladno z načelom lojalnega sodelovanja, ki je vsebinsko opredeljeno v tretjem odstavku 4. člena PEU. Ta navaja,

³⁹ Convention determining the State responsible for examining applications for asylum lodged in one of the Member States of the European Communities – Dublin Convention, UL C 254, 19. 8. 1997.

⁴⁰ Evropska komisija, Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o vzpostavitvi meril in mehanizmov za določitev države članice, odgovorne za obravnavanje prošnje za mednarodno zaščito, ki jo v eni od držav članic vložijo državljani tretje države ali oseba brez državljanstva (prenovitev), COM(2016) 270 final, 2016/0133 (COD), 4. 5. 2016, točka 5, kasneje v: Evropska komisija, Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o upravljanju azila in migracij ter spremembi Direktive Sveta (ES) 2003/109 in predlagane uredbe (EU) XXX/XXX [Sklad za azil in migracije], COM(2020), 610 final, 2020/0279(COD), 23. 9. 2020, točka 5.3.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Glej prvi odstavek 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351.

⁴³ Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, str. 10; Türk, str. 368; Collier, Lowe, str. 21.

⁴⁴ Türk, str. 369; Fombad, str. 42; Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, str. 9–10.

⁴⁵ Merrills, str. 3; Fombad, str. 42; Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, str. 9–10.

da se EU in države članice na podlagi načela lojalnega sodelovanja medsebojno spoštujejo in si pomagajo pri izpolnjevanju nalog, ki izhajajo iz pogodb. Pri tem članice sprejemajo vse splošne ali posebne ukrepe, potrebne za zagotovitev izpolnjevanja obveznosti, ki izhajajo iz pogodb ali aktov institucij EU ter podpirajo EU pri izpolnjevanju njenih nalog, in se vzdržijo vseh ukrepov, ki bi lahko ogrozili uresničevanje njenih ciljev. Čeprav za posvetovanje ni potrebno soglasje strank,⁴⁶ temveč kot navaja tudi 55. člen Uredbe (EU) 2024/1351, le zahteva ene stranke, si je težko zamisliti uspešna posvetovanja brez pripravljenosti za sodelovanje vpletenih strank.⁴⁷

Nato je v prvem odstavku 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351, če je glede na situacijo to primerno, predvidena možnost posredovanja informacij o nastalih težavah in najdeni rešitvi Komisiji in drugim državam članicam odbora iz 77. člena.⁴⁸ Tovrstna seznanitev preostalih držav (vsaj delno) omogoča javnost posvetovanj, čeprav načeloma za pogajanja velja, da so zaupna, razen če se stranke odločijo drugače.⁴⁹ Kadar rešitve na podlagi opisanega postopka ni mogoče najti ali kadar se težave nadaljujejo, drugi odstavek 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351 predvideva, da lahko članica zaprosi Komisijo, da se posvetuje z zadevnimi članicami, da bi našla ustrezne rešitve. Komisija brez odlašanja začne posvetovanja z zadevnimi članicami, da skupaj sprejmejo ustrezne ukrepe za takojšnjo rešitev zadeve. Komisija lahko sprejme priporočila, v katerih navede ukrepe, ki jih je treba sprejeti, in ustrezne roke. Tudi v tem primeru se lahko, kadar je to primerno, informacije o nastalih težavah, danih priporočilih in najdeni rešitvi posredujejo drugim članicam. Postopek iz tega člena ne vpliva na roke iz te uredbe v posameznih primerih. Komisija v tem primeru sprva deluje kot mediator, saj poskuša najti rešitev z zadevnimi članicami.⁵⁰ Pri tem obstaja obveznost članic, da aktivno sodelujejo, da najdejo rešitev. Nato pa se, če je to potrebno za namen dosega rešitve, vloga Komisije prelije v vlogo pravne komisije. Vendar se od nje razlikuje v tem, da daje obvezujoča priporočila, ki jih morajo članice v predvidenih rokih udeležiti.⁵¹ Slednje pa je skladno s pooblastili Komisije, ki

⁴⁶ Temelkovska-Anevska, str. 8; Zartman, str. 330.

⁴⁷ Na primer »resničen poskus reševanja sporov« – Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Uporaba Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije) (*Georgia v. Russian Federation*), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2011, str. 70, odstavki 157; O'Connel, str. xiv; Poeggel, str. 515.

⁴⁸ Gre za odbor v smislu Uredbe (EU) št. 182/2011 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. februarja 2011 o določitvi splošnih pravil in načel, na podlagi katerih države članice nadzirajo izvajanje izvedbenih pooblastil Komisije, UL L 55, 28. 2. 2011, str. 13. Skladno s 5. členom navedene uredbe gre za odbor, ki podaja mnenja glede aktov, ki se sprejmejo na predlog Komisije. Odbor sestavljajo predstavniki držav članic (drugi odstavek 3. člena te uredbe).

⁴⁹ Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, str. 15; Colson, str. 236; Myrick, str. 706.

⁵⁰ Glej poglavje 2, glej tudi McLaughlin Mitchell, Scott.

⁵¹ Glej poglavje 2, glej tudi Parry, poglavje 34.23; Palmisano.

lahko sprejme delegirane uredbe za določitev ali dopolnitev nekaterih podrobnosti ali vidikov uredbe EU oziroma za zagotovitev, da se zakonodaja izvaja na enak način po vsej EU.⁵²

V tretjem odstavku 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351 je navedeno, da ta člen ne posega v pooblastila Komisije v zvezi z nadzorom uporabe prava EU skladno z 258. in 260. členom PDEU in v možnost zadevnih članic, da spor predložijo SEU skladno z 273. členom PDEU, ali v možnost, da katerakoli članica zadevo predloži SEU skladno z 259. členom PDEU. V teh primerih gre za sodno predvidene postopke pred SEU.

Člena 258 in 260 PDEU predvidevata možnost Komisije, ki v primeru, da meni, da katera od članic ni izpolnila neke obveznosti iz pogodb ali ni sprejela potrebnih ukrepov za izvršitev sodbe SEU, poda o zadevi obrazloženo mnenje, potem ko je tej državi omogočila, da predloži svoje pripombe. Če zadevna država ne ravna v skladu z mnenjem v roku, ki ga določi Komisija, lahko slednja zadevo predloži SEU. Komisija ali SEU lahko članici, ki ni izvršila sodbe, naloži tudi plačilo pavšalnega zneska ali denarne kazni.⁵³

Člena 259 in 273 PDEU pa urejata postopek, ko članica, ki meni, da druga članica ni izpolnila neke obveznosti iz pogodb, zadevo predloži SEU. Slednje je pristojno v vseh sporih med članicami, ki se nanašajo na predmet pogodb, če je bil spor predložen SEU v skladu s posebnim sporazumom med strankami. Preden članica vloži tožbo proti drugi članici zaradi domnevne kršitve obveznosti iz pogodb, mora zadevo predložiti Komisiji. Slednja po izvedenem kontradiktornem postopku med članicama poda obrazloženo mnenje. Če Komisija v treh mesecih po vložitvi zadeve ne poda svojega mnenja, lahko država zadevo predloži neposredno SEU.⁵⁴

Čeprav postopek odločanja o predhodnem vprašanju ni izrecno predviden v 55. členu Uredbe (EU) 2024/1351, pa bi do tega postopka skladno z 267. členom PDEU lahko prišlo v primeru, ko bi sodišče države članice v konkretni zadevi potrebovalo pojasnilo glede razlage sprejete uredbe. SEU je namreč pristojno za predhodno odločanje o vprašanjih glede razlage pogodb, veljavnosti in razlage aktov institucij, organov, uradov ali agencij EU. Kadar se takšno vprašanje postavi kateremukoli sodišču države članice in če to sodišče meni, da je treba glede vprašanja sprejeti odločitev, ki mu bo omogočila izreči sodbo, lahko to vprašanje predloži v odločanje SEU. Če se takšno vprašanje postavi v postopku, ki teče pred sodiščem države članice, zoper odločitev katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, pa je to sodišče dolžno predložiti zadevo SEU.⁵⁵

⁵² Glej 290. in 291. člen PDEU; Chamon, str. 231; Bast, str. 157.

⁵³ Glej tudi Várnay; Bogdanowicz; Schmidt; Kornezov.

⁵⁴ Glej tudi Butler; Runcheva Tasev; Prete.

⁵⁵ Glej tudi Rosas; Millet; Pavlidis.

Iz sprejetega besedila 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351 ni razvidna hierarhija med sredstvi mirnega reševanja sporov. Ne nazadnje je države, upoštevaje načelo lojalnega sodelovanja, težko prisiliti, da spore rešujejo po diplomatski poti.

4. Analiza učinkovitosti predvidenih sredstev mirnega reševanja sporov iz 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351

Pogajanja med državami članicami EU so ključna pri vsakodnevnem sprejemanju odločitev na ravni EU.⁵⁶ Pri izvajanju sprejetih aktov oziroma pri reševanju nastalih sporov oziroma nesoglasij⁵⁷ je ključno določiti, ali gre za tehnično vprašanje ali pomembnejše politično vprašanje.⁵⁸ Načeloma velja, da je tehnične podrobnosti že sprejetega akta lažje reševati.⁵⁹ Vendar bi bilo to lahko drugače z vidika Uredbe (EU) 2024/1351, ki je zavezujoča in neposredno uporabljiva v državah članicah,⁶⁰ zaradi česar se države ne morejo pogajati, na kakšen način bodo izvrševale njene določbe. Države, ki se z izvajanjem sprejete uredbe ne bi strinjale, bi lahko poskušale prek zatrevanja tehničnih nejasnosti pri izvajanju uredbe onemogočiti njeno siceršnje izvrševanje in na ta način obiti zavezujoča pravila. To bi lahko preprečila Komisija, ki ji drugi odstavek 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351 daje pristojnost delovati kot pravna komisija, a se od slednje razlikuje, ker ima pristojnost sprejeti obrazloženo mnenje, ki je zavezujoča odločitev, in članici postaviti rok za njeno izvršitev skladno z 258. členom PDEU, ki ureja postopek predhodnega odločanja Komisije. Z vidika Uredbe (EU) 2024/1351 je seznanitev drugih držav z nesoglasji koristna predvsem zaradi konsistentnega izvajanja te uredbe in vnaprejšnjega reševanja morebitnih nesoglasij med članicami, ki se s takšnim izzivom še niso srečale.

Čeprav skladno s pravom EU možnost predložitve spora SEU ostaja,⁶¹ se glede Uredbe (EU) 2024/1351 načeloma to ne bi smelo zgoditi, saj naj bi vsaj načeloma države imele podobne interese glede delitve odgovornosti pri obravnavanju migracij v EU. Vendar nekatere države sprejete uredbe in uvedenega mehanizma solidarnosti in delitve odgovornosti ne dojemajo kot pravičnega instrumenta. Malta ga ne šteje za učinkovit mehanizem, ki bi dejansko pripomogel k delitvi odgovornosti,⁶² Madžarska pa navedeni uredbi nasprotuje, ker meni, da

⁵⁶ Elgström, Jönsson, str. 684; Pfetsch, str. 293; Börzel, str. 192.

⁵⁷ Merrills, str. 308; Schreuer, str. 962; Kumar, str. 198.

⁵⁸ Merrills, str. 307; Schreuer, str. 961; Kumar, str. 198.

⁵⁹ Merrills, str. 307.

⁶⁰ Glej 288. člen PDEU; Rotondo, str. 437; Terziev, Petkov, Krastev, str. 346.

⁶¹ Glej tretji odstavek 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351; 258.–260. in 267. člen PDEU, glej poglavje 3.

⁶² Osnutek uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o upravljanju azila in migracij, s spremembami uredb (EU) 2021/1147 in (EU) 2021/1060 ter razveljavitvijo uredbe (EU) št. 604/2013 (prvo branje), sprejetje zakonodajnega akta, izjave, 8. 5. 2024, str. 4.

ne uvaja solidarnostnega mehanizma, temveč dodatno obremenjuje geografsko izpostavljene države in omogoča sekundarne migracije.⁶³ Poljska je celo podala stališče, da tej uredbi odreka podporo, ker bi ta zaradi neustreznega razmerja med odgovornostjo držav in solidarnostjo lahko privedla do sporov med institucijami EU in državami članicami.⁶⁴

Glede na navedeno se zdijo boljša rešitev diplomatske poti reševanja sporov. Pravna pravila se načeloma spoštujejo in imajo pomembno vlogo tudi pri diplomatskih sredstvih reševanja sporov.⁶⁵ Države, ki menijo, da navedena uredba ne upošteva vseh relevantnih okoliščin in njihovih preteklih finančnih vložkov za obravnavanje migracij, bi lahko rešitev našle s pogajanjem v okviru ciljev solidarnosti in pravične delitve odgovornosti iz Uredbe (EU) 2024/1351. Pri tem pa njihov dogovor ne bi smel nasprotovati ciljem in določilom uredbe, saj bi s tem države kršile pravo EU. V tem pogledu se ta uredba dejansko približuje značilnostim direktive, ki države članice EU zavezuje le glede cilja, ne pa tudi glede načina njegove uresničitve, pri čemer sta oba sekundarna akta EU za članice zavezujoča.⁶⁶

Čeprav se zavezujoče pravne odločbe v mednarodni skupnosti načeloma spoštujejo,⁶⁷ obstaja nevarnost, da bi država v primeru neuspešno zasledovanega cilja sodno odločitev dojemala kot krivično in je posledično ne bi spoštovala. V okviru EU obstaja mehanizem, da se državo skuša prisiliti k spoštovanju odločitve sodišča,⁶⁸ vendar je z vidika učinkovitosti in hitrosti uresničitve odločitve bolje, če se države same dogovorijo spoštovati oziroma izvajati posamezne akte. Da odločitve SEU in naložene kazni ne zagotavljajo nujno spoštovanja prava EU, nakazuje primer Madžarske, ki navkljub izrečenim sankcijam že vrsto let krši skupno azilno in migracijsko zakonodajo EU.⁶⁹ Ravno tovrstne situacije bi lahko bile eden izmed razlogov za sugeriranje diplomatskih sredstev reševanja sporov v 55. členu Uredbe (EU) 2024/1351.

⁶³ Prav tam, str. 3.

⁶⁴ Prav tam, str. 5.

⁶⁵ Merrills, str. 310.

⁶⁶ Sancin, str. 58; Trstenjak, Brkan, str. 178, 183; 288. člen PDEU.

⁶⁷ Boisson de Chazournes, Angelini.

⁶⁸ Glej 258. in 260. člen PDEU; Várnay, str. 836; Bogdanowicz, str. 1061.

⁶⁹ Court of Justice of the European Union, Hungary has failed to fulfil its obligations under EU law in the area of procedures for granting international protection and returning illegally staying third-country nationals, Press Release št. 161/20, Luxembourg, 17 December 2020, Court of Justice of the European Union, Hungary has unduly hindered the possibility of making an asylum application, Press Release št. 109/23, Luxembourg, 22 June 2023, Court of Justice of the European Union, Asylum policy: Hungary is ordered to pay a lump sum of 200 million euros and a penalty payment of 1 million euros per day of delay for failure to comply with a judgment of the Court of Justice, Press Release, št. 99/24, Luxembourg, 13 June 2024.

Načeloma velja, da ko zadeva pride pred tribunal, ki v sporu odloči z zavezujočo odločitvijo, diplomati nimajo več vidne vloge.⁷⁰ Vendar to ne drži povsem, saj lahko pogajanja potekajo navkljub tekočemu pravnemu postopku.⁷¹ Poleg tega načelo svobodne izbire sredstev za mirno reševanje sporov spodbuja razvoj novih metod,⁷² s čimer se državam omogoča prožnost pri izbiri ustreznih sredstev glede na njihove potrebe in naravo razvijajočega ali razrešujočega se spora. Uporaba diplomatskih sredstev reševanja sporov je možna tudi, ko je sodna odločitev, ki po naravi stvari države zavezuje, že sprejeta,⁷³ na primer ko se morata državi sporazumeti, kako se bo sodna odločba izvršila.⁷⁴ Vse to pa bi lahko državi razjasnili že na pogajanjih, ko do sodnega postopka še ne bi prišlo. Diplomatska sredstva lahko privedejo do dogovorov, ki kasneje postanejo pravo. Iz pojasnitvenega memoranduma k Uredbi (EU) 2024/1351 izhaja, da se 55. člen opira na postopek iz Dublinske konvencije, ki je predvidevala, da bi odbor predstavnikov članic določal ukrepe za spremembe konvencije.⁷⁵ Navedeno pa lahko bolj kot mehanizem za reševanje sporov razumemo kot forum za pogajanja o spremembi takrat konvencije in sedaj Uredbe (EU) 2024/1351.

5. Vpliv umetne inteligence na mirno reševanje sporov iz 55. člena Uredbe (EU) 2024/1351

Ne samo posamezniki, tako fizične kot pravne osebe, ampak tudi države in mednarodne organizacije se vse bolj zavedajo tako rekoč nepogrešljive uporabe novih tehnologij z umetnointeligencijskimi sistemi. Njihova skupna značilnost je, da omogočajo in pospešujejo sinhronizacijo spletnega in fizičnega prostora, pri čemer pa poleg izzivov, tudi za spoštovanje človekovih pravic, prinašajo veliko koristi.⁷⁶ Med drugim omogočajo neprimerljivo hitrejšo obdelavo podatkov v primerjavi s človeškimi zmogljivostmi, precej natančne napovedi prihodnjih dogodkov na podlagi zadostnega števila vhodnih podatkov ter tudi hitro in učinkovito izvedbo simulacij posledic različnih uporabljenih pristopov k obravnavanju določenega izziva, na primer upravljanja migracijam, zato se zdi tudi na področju reševanja sporov iz Uredbe (EU) 2024/1351 njihova uporaba neizogibna. Njihova uporaba lahko pomeni tako izziv za uresničevanje človekovih pravic proslcev za mednarodno zaščito, zaradi česar je nujen ustrezen človeški nad-

⁷⁰ Kohen, str. 13; Reed, str. 301–302.

⁷¹ Kohen, str. 14; Georgievski, str. 709; Reed, str. 302.

⁷² Türk, str. 367; Shaw, str. 766; UL OZN, 33. člen.

⁷³ Pellet, odstavek 42; Collier, Lowe, str. 5; Zartman, str. 335.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Glej poglavje 3.

⁷⁶ O tem glej prispevek Pravica do svobode izražanja v času umetnointeligencijskih sistemov v tej številki.

zor, prav tako pa lahko bistveno pripomore k zaščiti posameznih pravic, vključno s pravico do življenja, če so odločitve podprte s hitrejšo in celovitejšo obdelavo večje količine informacij.

Po definiciji Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) je umetna inteligenca strojni sistem, ki za eksplicitne ali implicitne cilje na podlagi vhodnih podatkov, ki jih prejme, sklepa, kako ustvariti rezultate, kot so napovedi, vsebine, priporočila ali odločitve, ki lahko vplivajo na fizična ali virtualna okolja, pri tem pa se različni umetnointeligenčni sistemi razlikujejo po stopnji avtonomije in prilagodljivosti po namestitvi.⁷⁷ Tej definiciji *mutatis mutandis* sledijo tudi druge mednarodne organizacije, kot sta Svet Evrope⁷⁸ in EU z Aktom o umetni inteligenci.⁷⁹ Poleg tega je generalni sekretar Organizacije združenih narodov (OZN) oktobra 2023 sprejel načrt glede digitalnega sodelovanja⁸⁰ in ustanovil Svetovalno telo za umetno inteligenco,⁸¹ ki je septembra 2024 izdalo končno poročilo Upravljanje umetne inteligence za človeštvo,⁸² ki vsebuje priporočila za vzpostavitev globalnega dialoga o upravljanju umetne inteligence.⁸³

Umetnointeligenčne sisteme pri mirnem reševanju sporov že uporabljajo v več državah. Tako na primer v Singapurju z uporabo generativne umetne inteligence pomagajo strankam brez zastopnika pri seznanitvi s pravicami in pravili postopka ter oceni stroškov postopka in možno poravnavo oziroma rešitvijo spora.⁸⁴ Tudi v Avstraliji uporabljajo model za pogajanja pri sporih, pri čemer umetnointeligenčni sistem svetuje, kako izpogajati najboljšo rešitev.⁸⁵ Prav

⁷⁷ OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449 (2023), str. 7.

⁷⁸ Council of Europe, Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law (2024), 2. člen.

⁷⁹ Uredba (EU) 2024/1689 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. junija 2024 o določitvi harmoniziranih pravil o umetni inteligenci in spremembi uredb (ES) št. 300/2008, (EU) št. 167/2013, (EU) št. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 in (EU) 2019/2144 ter direktiv 2014/90/EU, (EU) 2016/797 in (EU) 2020/1828 (Akt o umetni inteligenci), UL L, 2024/1689, 12. 7. 2024.

⁸⁰ UNGA, Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation – Report of the Secretary-General, U.N. Doc. A/74/821 (2020).

⁸¹ United Nations, Office of the Secretary-General's Envoy on Technology, High-Level Advisory Body on Artificial Intelligence, <<https://www.un.org/techenvoy/ai-advisory-body>> (20. 9. 2024).

⁸² UN AI Advisory body, Governing AI for Humanity – Final Report (2024), <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/governing_ai_for_humanity_final_report_en.pdf> (29. 11. 2024).

⁸³ United Nations – Meetings Coverage and Press Releases, Artificial Intelligence Advisory Board's Report 'a Crucial Milestone in Efforts to Ensure AI Serves all of Humanity', Says Secretary-General, in Video Message, <<https://press.un.org/en/2024/sgsm22368.doc.htm>> (29. 11. 2024).

⁸⁴ Abad, str. 56; Lam, Lydia, Generative AI Being Tested for Use in Singapore Courts, Starting with Small Claims Tribunal, CNA, 2023, <<https://www.channelnewsasia.com/singapore/artificialintelligence-court-small-claims-singapore-chatgpt-3801756>> (20. 11. 2024); Ocampo, Yen, Embracing AI in Singapore's Courts, OPENGOV, 2023, <<https://opengovasia.com/2023/10/06/embracing-ai-in-singapores-courts/>> (20. 11. 2024).

⁸⁵ Amin, str. 295; Lodder.

tako je bila umetna inteligenca uporabljena za predvidevanje uspeha v postopkih pred Evropskim sodiščem za človekove pravice.⁸⁶ UNCITRAL pa je sprejel tehnična navodila glede spletnega reševanja sporov, ki izvirajo iz čezmejnih transakcij, ter si z nadaljnjimi pobudami prizadeva izboljšati in olajšati postopke z uporabo umetnointeligenčnih sistemov.⁸⁷

Zato ni dvoma, da bi razvoj ustreznih umetnointeligenčnih sistemov lahko pomembno olajšal proces upravljanja migracij v EU na podlagi Uredbe (EU) 2024/1351 v vsaj treh pogledih. Uporabljeni bi lahko bili z namenom preprečevanja morebitnih nesoglasij (preventivna vloga), lahko bi prispevali k učinkovitejšemu reševanju morebitnih sporov, skladno z načelom mirnega reševanja sporov (podporna vloga), prav tako pa bi lahko olajšali implementacijo sprejetih rešitev (realizacijska vloga). Predpostavka za ustrezno preventivno delovanje bi bila vzpostavitev skupne deljene zbirke podatkov, ki bi morala biti ustrezno zaščitena in na podlagi katere bi umetnointeligenčni sistem deloval. Tak umetnointeligenčni sistem bi lahko s podatki z nacionalne in ravni EU članicam olajšal seznanitev z vsemi relevantnimi podatki na področju migracij in azila (kot je na primer višina sredstev, ki jo posamezne članice lahko zagotavljajo za obravnavanje migracij, višina sredstev, ki bo namenjena oskrbi migrantov v določenem časovnem obdobju, nacionalne okoliščine, ki lahko vplivajo na izvrševanje te uredbe, namere o začasnem prenehanju sprejemanja migrantov idr.). Te podatke bi članice z uporabo umetnointeligenčnega sistema lahko hitreje analizirale, pripravile ustrezna poročila in tako že pred nastankom dejanskih težav pri izvajanju Uredbe (EU) 2024/1351 zaznale potencialna nesoglasja (na primer da določena država članica ni predvidela zadostnih finančnih sredstev v določenem obdobju za sprejem migrantov ali za nudenje finančne pomoči drugim članicam, zaradi česar bi lahko glede na prvotne načrte prišlo do manka v sredstvih EU, namenjenih reševanju migracijskih vprašanj) in jih ustrezno reševale. V tem primeru bi UI lahko bila uporabna pri zgodnjem zaznavanju izzivov, s katerimi bi se članice lahko srečevale, in že v tej fazi pomagala najti rešitve. Če bi prišlo do spora in bi bilo treba poseči po diplomatskih sredstvih mirnega reševanja sporov, bi imele države na voljo veliko celovitejši pregled nad relevantnimi dejstvi, kar bi omogočalo hitrejše in bolj transparentno posvetovanje. Prav tako bi umetnointeligenčni sistem lahko ponudil podporo pri iskanju rešitev, ki bi upoštevale tako ožje nacionalne kot širše interese EU. Pri realizacijski vlogi pa bi umetnointeligenčni sistemi lahko pripomogli k hitri in učinkoviti preučitvi aktualnih kontekstov v realnem implementacijskem momentu in tako svetovali glede možnih pristopov, ki bi v največji meri zasledovali namene in cilje dogovorjenih rešitev.

⁸⁶ Abad, str. 52.

⁸⁷ United Nations Commission On International Trade Law, Online Dispute Resolution, <<https://uncitral.un.org/en/texts/online/dispute>> (20. 11. 2024).

Tudi v primeru sodnega postopka bi se umetnointeligenčni sistemi lahko uporabili za olajšanje in pospešitev postopka, s pomočjo sodnikom pri razumevanju okoliščin zadeve in iskanju vseh relevantnih podatkov, kot je preračunavanje finančnih vložkov članic glede zavez iz Uredbe (EU) 2024/1351. Ob predpostavki vzpostavljene široke zbirke podatkov o reševanju tovrstnih izzivov, ki bi vsebovala tudi presojo finančne smotrnosti rešitev in spoštovanja prava EU, bi z analizo podobnih zadev tako članice kot tribunali prišli do hitrejšje in predvidljivejšje odločitve oziroma rešitve. Navkljub omenjenim prednostim se zdi, da bi bilo z vidika etičnih načel in temeljnih človekovih pravic treba ohraniti človeški nadzor nad delovanjem takih umetnointeligenčnih sistemov.

Omenjene prednosti uporabe umetnointeligenčnih sistemov bi bile mogoče le v primeru, če bi jim bili na voljo vsi relevantni podatki, na podlagi katerih lahko zaznajo pravilne izzive in predlagajo primerne rešitve. Zato je nujno sodelovanje držav, ki bi bile pripravljene deliti tudi občutljivejšje nacionalne podatke. Slednje pa zahteva precejšnjo transparentnost in še večje zaupanje v sodelovanje z drugimi članicami pri reševanju skupnih izzivov, ki jih migracije prinašajo. Visoko tveganje nevarnosti zlorabe podatkov, kot je razkritje dolgoročnejših nacionalnih finančnih in drugih strateških načrtov, bi lahko prevladalo nad prednostmi, ki bi jih umetnointeligenčni sistemi lahko ponudili, zato bi bilo treba predvsem skrbno razviti nadzorne mehanizme in tudi zaščito pred morebitnimi kibernetскими napadi. Poudarjenih dvomov med sprejemanjem Uredbe (EU) 2024/1354 o tem, da bo solidarnostni sistem zaživel, se ne da rešiti z uporabo umetnointeligenčnih sistemov, ravno obratno – zaupanje v uspešnost reševanja sporov je predpostavka za njihovo uporabo.

6. Sklep

Prava vrednost in tudi izzivi diplomatskih sredstev, predvidenih v 55. členu Uredbe (EU) 2024/1351, se bodo pokazali šele v praksi, ko se bo uredba dejansko začela uporabljati. Zaradi zapisanega pa se zdi utemeljeno pričakovati, da bi njihova uporaba lahko okrepila spoštovanje pravnega reda EU na področju azila in migracij, zlasti z uporabo ustrezno razvitih, uporabljenih in nadzorovanih umetnointeligenčnih sistemov z vidika vseh treh identificiranih vlog.

Čeprav iz besedila 55. člena navedene uredbe ne izhaja hierarhija sredstev reševanja sporov, se iz pripravljanih del in sprejetega besedila člena razbere, da so pogajanja med članicami zelo zaželeni. Sistem solidarnosti, ki ga vzpostavlja Uredba (EU) 2024/1351, lahko preživi le, če se države zavedajo, da lahko tako kompleksno migracijsko problematiko rešujejo le skupno. Ker je pravo osnovna premisa tudi med pogajanja, mednarodno pravo pa ustvarjajo države same, so diplomatske poti reševanja sporov tiste, ki krepijo odnose in s tem mednarodno pravo. V primeru spora se vpletene strani same odločijo, ali ga bodo reševale z uporabo obstoječih prav-

nih pravil, prav tako pa tudi, katera orodja bodo pri tem uporabile, vključno s tehnologijami, ki uporabljajo umetnointeligenčne sisteme. Države bodo rešitev, ki jo bodo same izpogajale, bolj spoštovale, saj bodo vsaj do določene mere uveljavile tudi svoje interese. Če slednje ne bo možno, je za zadovoljitev interesov držav in vzpostavitev učinkovitega sistema najverjetneje potrebno oblikovanje novih pravnih pravil, kar lahko razberemo tudi iz pojasnitvenega memoranduma k 55. členu Uredbe (EU) 2024/1351.

Smiselno bi bilo razmišljati o vzpostavitvi ustreznih javno-zasebnih partnerstev za razvoj zmogljivih umetnointeligenčnih sistemov, ki bi bili na voljo, ne samo pri upravljanju migracij, temveč tudi v okviru mirnega reševanja sporov. Umetnointeligenčni sistemi namreč lahko predvidijo potencialne sporne situacije, še preden se dejansko pojavijo, pomagajo pri analiziranju vseh relevantnih okoliščin in predlaganju rešitev, utemeljenih na upoštevanju velikih količin podatkov. Prav tako se lahko z njihovo pomočjo olajša komunikacija med članicami EU in se jih seznani z optimalnimi oziroma sprejemljivimi rešitvami za vse vpletene strani. Tehnološko morajo vsi umetnointeligenčni sistemi izpolnjevati visoke standarde zanesljivosti in natančnosti. V skladu z aktom EU o umetni inteligenci morajo biti umetnointeligenčni sistemi z visokim tveganjem, vključno s tistimi, ki se uporabljajo za biometrično identifikacijo, usposobljeni na visokokakovostnih naborih podatkov, da se zmanjšajo napake in pristranskost. Vendar je v praksi to pogosto težko doseči zaradi omejene razpoložljivosti raznolikih in reprezentativnih podatkov. Biometrični sistemi, ki se uporabljajo na mejah, lahko nehoti okrepijo obstoječe družbene neenakosti, kar dokazujejo študije, ki kažejo, da je njihova stopnja napak pri manjšinskem prebivalstvu višja.⁸⁸ To je še posebej pomembno, če upoštevamo dejansko uporabo umetne inteligence pri upravljanju migracijskih tokov, pri čemer lahko imajo napačni sistemi resne posledice, vključno z neupravičenim pridržanjem ali deportacijo. Zato bi moral tudi za te umetnointeligenčne sisteme veljati strog regulativni nadzor, vključno z obveznostmi glede preglednosti, zahtevami glede dokumentacije in človeškim nadzorom v njihovem celotnem življenjskem ciklu. Namen takšnih ukrepov je zmanjšati tveganja ter hkrati zagotoviti zanesljivost sistemov in skladnost z obstoječimi pravnimi okviri in smernicami o etični uporabi umetne inteligence.

Pri vsem navedenem je ključno zagotoviti, da umetnointeligenčni sistemi ostanejo le orodje držav in mednarodnih organizacij ter pod človeškim nadzorom, nikakor pa ne smejo biti nadomestilo za sprejemanje odgovornih odločitev, utemeljenih na veljavnem pravu in pravičnosti, ki so srž pravičnega upravljanja migracij in mirnega reševanja sporov.

⁸⁸ Aradau, str. 303–306.

Literatura

- ABAD, Anthony Amunátegui. Artificial Intelligence and the Future of International Trade Law and Dispute Settlement. *Contemporary Asia Arbitration Journal*, 2024, zv. 17, št. 1, str. 35–68.
- ABBOTT, Kenneth W., SNIDAL, Duncan. Why States Act through Formal International Organizations. *Journal of Conflict Resolution*, 1998, zv. 42, izdaja 1, str. 3–32.
- Aegean Sea Continental Shelf (Epikontinentalni pas Egejskega morja), Judgment, I.C.J. Reports 1978, str. 3.
- AMIN, Noopur H. New Frontier In Online Dispute Resolution: Combining AI And Mindfulness. *Journal Of Law, Technology & The Internet*, 2024, zv. 15, izdaja 2, str. 283–304.
- Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Uporaba Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije) (*Georgia v. Russian Federation*), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2011, str. 70.
- ARADAU, Claudia. Borders Have Always Been Artificial: Migration, Data and AI. *International Migration*, 2023, 61(5), str. 303–306, <<https://doi.org/10.1111/imig.13186>>.
- BALCH, Alex, GEDDES, Andrew. The Development of the EU Migration and Asylum Regime. V: Dijkstelbloem, H., Meijer, A. (ur.), *Migration and the New Technological Borders of Europe*. New York: Springer, 2011, str. 22–39.
- BAST, Jürgen. Is There a Hierarchy of Legislative, Delegated and Implementing Acts?. V: Bergström, C. F., Ritleng, D. (ur.), *Rulemaking by the European Commission: The New System for Delegation of Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2016, str. 157–171.
- BOGDANOWICZ, Piotr, SCHMIDT, Matthias. The infringement procedure in the rule of law crisis: How to make effective use of Article 258 TFEU. *Common Market Law Review*, 2018, zv. 55, izdaja 4, str. 1061–1100.
- BOISSON DE CHAZOURNES, Laurence, ANGELINI, Antonella. Between Saying and Doing: The Diplomatic Means to Implement the International Court of Justice's *Iuris Dictum*. V: Boisson de Chazournes, L., Kohen, M. G., Viñuales, J. E. (ur.), *Diplomatic and Judicial Means of Dispute Settlement*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, str. 155–187.
- BÖRZEL, Tanja. European Governance: Negotiation and Competition in the Shadow of Hierarchy. *Journal of Common Marker Studies*, 2010, zv. 48, izdaja 2, str. 191–219.
- BRAȘOVEANU, Florica, ANECHITOAE, Constantin. The Principle of Peaceful Settlement of International Disputes. "Ovidius" *University Annals, Economic Sciences Series*, 2015, zv. XV, izdaja 2, str. 13–16.
- BUTLER, Graham. The Court of Justice as an inter-state court. *Yearbook of European Law*, 2017, zv. 36, str. 179–208.
- CARDWELL, Paul James. The European Court of Justice as a Constitutional Court: Implications for the EU and International Legal Orders. V: French, D., Saul, M., White, N. D.

- (ur.), *International Law and Dispute Settlement, New Problems and Techniques*. Oxford: Hart Publishing, 2010, str. 367–387.
- CARIG J. S., Anthony, VALERIANO, Brandon. Realism and Cyber Conflict: Security in the Digital Age. V: Orsi, D., Avgustin, J. R. N. M. (ur.), *Realism in Practice, An Appraisal*. E-International Relations, 2018, str. 85–101.
- Certain expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter) (Nekateri izdatki Združenih narodov, drugi odstavek 17. člena Ustanovne listine Združenih narodov), Advisory Opinion of 20 July 1962, I.C.J. Reports 1962, str. 151.
- CHAMON, Merijn. Limits to delegation under Article 290 TFEU: The specificity and essentiality requirements put to the test. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2018, zv. 25, št. 2, str. 231–245.
- CHETAIL, Vincent. The Common European Asylum System: Bric-a-brac or System?. V: Chetail, V., De Bruycker, P., Maiani, F. (ur.), *Reforming the Common European Asylum System: The New European Refugee Law*. Leiden: Brill Nijhoff, 2016, str. 3–4.
- CINI, Michelle, PÉREZ-SOLÓRZANO BORRAGÁN, Nieves. *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- COLLIER, John G., LOWE, Vaughan. *The Settlement of Disputes in International Law: Institutions and Procedures*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- COLSON, Aurélien. Chiaroscuro in negotiations: Secrecy, transparency, and asymmetry in international negotiations. V: Dupont, C., Colson, A., Druckman, D., Donohue, W. (ur.), *International Negotiation: Foundations, Models, and Philosophies*. Dordrecht, 2013, str. 233–250.
- Common European Asylum System, <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en> (10. 10. 2024).
- CRAIG, Paul, DE BURCA, Gianna. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- DE BRUYCKER, Philippe. The New Pact on Migration and Asylum: What it is Not and What it Could Have Been. V: Thym, D., *Reforming the Common European Asylum System*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2022, str. 36–37.
- DUNN CAVELTY, Myriam, WENGER, Andreas. Cyber security meets security politics: Complex technology, fragmented politics, and networked science. *Contemporary Security Policy*, 2020, zv. 41, št. 1, str. 5–32.
- EBNER, Noam. ODR and Interpersonal Trust. V: Wahab, M. S. A., Katsh, E., Rainey, D. (ur.), *Eleven International Publishing*. Portland: Online Dispute Resolution: Theory and Practice, A Treatise on Technology and Dispute Resolution, 2021, str. 215–248.
- ELGSTRÖM, Ole, JÖNSSON, Christer. Negotiation in the European Union: bargaining or problem-solving?. *Journal of European Public Policy*, 2000, zv. 7, št. 5, str. 684–704.
- Evropska komisija, Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o vzpostavitvi meril in mehanizmov za določitev države članice, odgovorne za obravnavanje prošnje za mednarodno zaščito, ki jo v eni od držav članic vloži državljani tretje države ali oseba brez državljanstva (prenovitve), COM(2016) 270 final, 2016/0133 (COD), 4. 5. 2016.

- Evropska komisija, Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o upravljanju azila in migracij ter spremembi Direktive Sveta (ES) 2003/109 in predlagane uredbe (EU) XXX/XXX [Sklad za azil in migracije], COM(2020), 610 final, 2020/0279(COD), 23. 9. 2020.
- Fisheries Jurisdiction (Pristojnost za ribištvo) (*United Kingdom v. Zeeland*), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1974, str. 3.
- FOMBAD, Charles Manga. Consultation and Negotiations in the Pacific Settlement of International Disputes. V: O'Connel, M. E. (ur.), *International Dispute Settlement*. Darmouth: Ashgate Publishing, 2003, str. 37–54.
- GEORGIEVSKI, Sašo. The International Court of Justice and Diplomatic Settlement of Disputes: Could ICJ Judgments Play an Effective Role in the Negotiation of Interstate Disputes?. V: Wolfrum, R., Seršić, M., Šošić, T. (ur.), *Contemporary Developments in International Law*. Leiden: Brill Nijhoff, 2016, str. 709–728.
- GRANT, Tom. Who Can Make Treaties? Other Subect of International Law. V: Hollis, D. B. (ur.), *The Oxford Guide to Treaties*. Oxford: Oxford University Press, 2020, str. 150–172.
- Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States, United Nations, New York, 1992.
- HIGGINS, Rosalyn. Policy Considerations and the International Judicial Process. *International & Comparative Law Quarterly*, 1968, zv. 17, izdaja 1, str. 58–84.
- HURD, Ian. *International Organizations: Politics, Law, Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2024.
- JACK, Brian. Article 260(2) TFEU: An Effective Judicial Procedure?. *European Law Journal*, 2013, zv. 19, str. 404–421.
- KORNEZOV, Alexander. Imposing the Right Amount of Sanctions under Article 260(2) TFEU: Fairness v. Predictability, or How to „Bridge the Gaps“. *Columbia Journal of European Law*, 2013–2014, zv. 20.
- KUMAR, Kiran Y. V. International Dispute and Its Dichotomous Nature. *International Journal of Law Management and Humanities*, 2020, zv. 3, izdaja 6, str. 198–207.
- LAM, Lydia. *Generative AI Being Tested for Use in Singapore Courts, Starting with Small Claims Tribunal*. CNA, 2023, <<https://www.channelnewsasia.com/singapore/artificialintelligence-court-small-claims-singapore-chatgpt-3801756>> (20. 11. 2024).
- LAVRANOS, Nikolaos. Protecting Its Exclusive Jurisdiction: The Mox Plant-judgment of the ECJ. *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, 2006, zv. 5, št. 3, str. 479–493.
- LOCK, Tobias. The European Court of Justice: What are the Limits of its Exclusive Jurisdiction?. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2009, zv. 16, št. 3, str. 291–314.
- LODDER, A. R., THIESSEN, Ernest. The Role of Artificial Intelligence in Online Dispute Resolution. *Proceedings Of The Unece Forum On Odr 1*, 2003, str. 6–7.
- MALINVERNI, Giorgio. The Settlement of Disputes within International Organizations. V: Mayor, F., Bedjaoui, M. (ur.), *International Law: Achievements and Prospects*. Leiden: Brill Nijhoff, 1992, str. 545–587.

- MCLAUGHLIN MITCHELL, Sara. Mediation in Interstate Disputes. V: Allen, S. H., Wagner, L. M. (ur.), *International Negotiation. A Journal of Theory and Practice*, 2014, zv. 19, št. 2, str. 191–200.
- MERRILLS, J. G. *International Dispute Settlement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Vojaške in paravojaške aktivnosti v in proti Nikaragvi) (*Nicaragua v. United States of America*), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1984, str. 392.
- MILLET, François-Xavier. From the Duty to Refer to the Duty to State Reasons: The Past, Present and Future of the Preliminary Reference Procedure. V: Gallo, D., Cecchetti, L. (ur.), *European Journal of Legal Studies*. CJEU Special, 2023, zv. 15, št. 3, str. 7–36.
- MIMOSO, Maria João. Artificial Intelligence in International Commercial and Investment Arbitration. *International Investment Law Journal*, 2023, zv. 3, št. 2, str. 162–163.
- MYRICK, Rachel. Public Reactions to Secret Negotiations in International Politics. *Journal of Conflict Resolution*, 2024, zv. 68, št. 4, str. 703–729.
- NAGY, Boldizsár. *Sharing the Responsibility or Shifting the Focus? The Responses of the EU and the Visegrad Countries to the Post-2015 Arrival of Migrants and Refugees*. Budapest: Working Paper 17, Central European University Budapest, 2017.
- North Sea Continental Shelf (Epikontinentalni pas Severnega morja) (*Federal Republic of Germany/Netherlands*), I.C.J. Reports 1969, str. 47.
- NOWAK, Janek Tomasz. Dispute Resolution Among Member States at the Court of Justice on the Basis of Article 273 TFEU: A Comment on C-648/15 Austria v Germany. *Yearbook on Procedural Law of the Court of Justice of the European Union, MPILux Research Paper*, 2020, str. 105–127.
- O' CONNELL, Mary Ellen (ur.). *International Dispute Settlement*. Dartmouth: Ashgate Dartmouth Publishing, 2003, str. 1–32.
- OCAMPO, Yen. *Embracing AI in Singapore's Courts*. OPENGOV, 2023, <<https://opengovasia.com/2023/10/06/embracing-ai-in-singapores-courts/>> (20. 11. 2024).
- OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449 (2023).
- Osnutek uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o upravljanju azila in migracij, s spremembami uredb (EU) 2021/1147 in (EU) 2021/1060 ter razveljavitvijo uredbe (EU) št. 604/2013 (prvo branje), sprejetje zakonodajnega akta, izjave, 8. 5. 2024.
- Pact on Migration and Asylum <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en> (10. 10. 2024).
- PALMISANO, Giuseppe. Diplomatic and Jurisdictional Aspects in Conciliation Procedures: Conciliation between Dispute Settlement and Conflict Prevention. V: Tomuschat, C., Mazzeschi, R. P., Thürer, D. (ur.), *Conciliation in International Law: The OSCE Court of Conciliation and Arbitration*. Leiden: Brill Nijhoff, 2017, str. 26–39.

- PAPAGIANNI, Giorgia. EU Migration Policy. V: Gropas, R., Triandafyllidou, A. (ur.), *European Immigration: A Sourcebook*. London: Ashgate, 2014, str. 377–389.
- PARRY, Emyr Jones. Prevention and Management of Conflict and Settlement of Disputes. V: Roberts, I. (ur.), *Satow's Diplomatic Practice*. Oxford: Oxford University Press, 2023, poglavje 34.23.
- PAVLIDIS, Giannis. Ex Art. 263, lett. 4 TFEU, enforcement measures and European procedural integration. *Yearbook of European Union and Comparative Law*, 2024, zv. 2, str. 323–371.
- PEERS, Steve. Building fortress Europe: the development of EU migration law. *Common Market Law Review*, 1998, zv. 35, izdaja 6, str. 1235–1272.
- PELLET, Alain. *Judicial Settlement of International Disputes*. Oxford: Oxford Public International Law, 2015.
- PETTERS, Anne. International Dispute Settlement. *European Journal of International Law*, 2003, zv. 14, št. 1, str. 1–34.
- PFETSCH, Frank R. Negotiating the European Union: A Negotiation-Network Approach. *International Negotiation*, 1998, zv. 3, št. 3, str. 293–317.
- POEGGEL, Walter, OESER, Edith. Methods of Diplomatic Settlement. V: Bedjaoui, M. (ur.), *International Law: Achievements and Prospects*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, str. 511–518.
- Pogodba o delovanju Evropske unije, UL C 326, 7. 6. 2016.
- Pogodba o Evropski uniji, UL C 202, 7. 6. 2016.
- PRETE, Luca. *Infringement Proceedings in EU Law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International B.V., 2017.
- RAČIĆ, Obrad. The Principle that States Shall Settle Their International Disputes by Peaceful Means in Such a Manner that International Peace and Security and Justice are not Endangered. V: Šahović, M. (ur.), *Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation*. Beograd: The institute of International Politics and Economics, 1972, str. 129–170.
- Railway Traffic between Lithuania and Poland (Železniški promet med Litvo in Poljsko), Advisory Opinion, P.C.I.J., Series A/B, št. 42, 1931, str. 116.
- REED, Lucy. Observations on the Relationship between Diplomatic and Judicial Means of Dispute Settlement. V: Boisson de Chazournes, L., Kohen, M., Viñuales, J. E. (ur.), *Diplomatic and Judicial Means of Dispute Settlement*. Leiden: Brill Nijhoff, 2013, str. 291–305.
- ROSAS, Allan. The Preliminary Rulings Procedure. V: Patterson, D., Södersten, A. (ur.), *A Companion to European Union Law and International Law*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2016, str. 179–192.
- RUNCHEVA TASEV, Hristina, APOSTOLOVSKA-STEPANOSKA, Milena, OGNJANOSKA, Leposlava. The Potential of Article 259 TFEU as a Tool for Upholding the Mutual Trust in the EU. *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC)*, 2022, zv. 6, str. 625–644.

- SANCIN, Vasilka. *Mednarodno pravo v hierarhiji pravnih virov EU in njenih članic*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2009.
- SANDONATO DE LEÓN, Pablo. Diplomatic and Judicial Means of Dispute Settlement and How They Got Along In The Pulp Mills Case. V: Boisson de Chazournes, L., Kohen, M., Viñuales, J. E. (ur.), *Diplomatic and Judicial Means of Dispute Settlement*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, str. 71–86.
- SCHNEIER, Bruce. *Secrets and Lies: Digital Security in a Networked World*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2015.
- SCHREUER, Christoph. What Is a Legal Dispute?. V: Buffard, I., Crawford, J., Pellet, A., Wittich, S. (ur.), *International Law between Universalism and Fragmentation*. Leiden: Brill Nijhoff, 2008, str. 959–980.
- SCIPIONI, Marco. Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis. *Journal of European Public Policy*, 2017, zv. 25, izdaja 9, str. 1357–1375.
- SCOTT, Sigmund Gartner. Third-Party Mediation of Interstate Conflicts: Actors, Strategies, Selection, and Bias. *Yearbook on Arbitration and Mediation*, 2014, zv. 6, Article 13, str. 268–294.
- SEPULVEDA AMOR, Bernardo. Opening Remarks. V: Boisson de Chazournes, L., Kohen, M. G., Viñuales, J. E. (ur.), *Diplomatic and Judicial Means of Dispute Settlement*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013, str. 7–10.
- SHAW, Malcolm N. *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- South West Africa Cases (Zadeve Jugozahodne Afrike) (*Ethiopia v. South Africa, Liberia v. South Africa*), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Report, 1962, p. 319.
- TEMELKOVSKA-ANEVSKA, Elena. Peaceful Means for Settlement of Inter-State Disputes: Reflections, Advantages and Disadvantages. *IJASOS, International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 2017, zv. III, izdaja 7, str. 6–20.
- TERZIEV, Venelin, PETKOV, Marin, KRASTEY, Dragomir. Sources of European Union law. *IJASOS-International E-Journal of Advances in Social Sciences*, zv. VII, izdaja 19, 2021, str. 346–354.
- The Mavrommatis Palestine Concessions (Koncesije Mavrommatis za Palestino), PCIJ, Series A, št. 2, 1924, str. 11.
- The Montevideo Treaty of 7 April 1961, concerning the boundary constituted by the River Uruguay (Pogodba iz Montevidea z dne 7. aprila 1961 o meji, ki jo predstavlja reka Uruguay) (UNTS, zv. 635, št. 9074, p. 98).
- THYM, Daniel. Never-ending story? Political dynamics, legislative uncertainties, and practical drawbacks of the 'new' pact on migration and asylum. V: Thym, D., *Reforming the Common European Asylum System*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2022, str. 11–32.
- TRSTENJAK, Verica, BRKAN, Maja. *Pravo EU*. Ljubljana: GV Založba, 2019.
- TÜRK, Danilo. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV Založba, 2015.

- UN AI Advisory body, Governing AI for Humanity – Final Report (2024), <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/governing_ai_for_humanity_final_report_en.pdf> (29. 11. 2024).
- UNGA, Road map for digital cooperation: implementation of the recommendations of the High-level Panel on Digital Cooperation – Report of the Secretary-General, U.N. Doc. A/74/821 (2020).
- United Nations – Meetings Coverage and Press Releases, Artificial Intelligence Advisory Board's Report 'a Crucial Milestone in Efforts to Ensure AI Serves all of Humanity', Says Secretary-General, in Video Message, <<https://press.un.org/en/2024/sgsm22368.doc.htm>> (29. 11. 2024).
- United Nations Commission On International Trade Law, Online Dispute Resolution, <<https://uncitral.un.org/en/texts/online/dispute>> (20. 11. 2024).
- United Nations, Office of the Secretary-General's Envoy on Technology, High-Level Advisory Body on Artificial Intelligence, <<https://www.un.org/techenvoy/ai-advisory-body>> (20. 9. 2024).
- United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (Diplomatsko in konzularno osebje Združenih držav v Teheranu), Judgment, I.C.J. Reports 1980, str. 3.
- Uredba (EU) 2024/1351 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. maja 2024 o upravljanju azila in migracij, spremembi Uredb (EU) 2021/1147 in (EU) 2021/1060 ter razveljavitvi Uredbe (EU) št. 604/2013, UL L 1351, 22. 5. 2024.
- Uredba (EU) 2024/1689 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. junija 2024 o določitvi harmoniziranih pravil o umetni inteligenci in spremembi uredb (ES) št. 300/2008, (EU) št. 167/2013, (EU) št. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 in (EU) 2019/2144 ter direktiv 2014/90/EU, (EU) 2016/797 in (EU) 2020/1828 (Akt o umetni inteligenci), UL L, 2024/1689, 12. 7. 2024.
- VÁRNAY, Ernő. Discretion in the Articles 258 and 260(2) TFEU Procedures. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2015, zv. 22, št. 6, str. 836–861.
- WENNERÅS, Pål. Making effective use of Article 260 TFEU. V: Jakab, A., Kochenov, D. (ur.), *The Enforcement of EU Law and Values*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- ZARTMAN, William I. Conflict Resolution and Negotiation. V: Bercovitch, J., Kremenjuk, V., Zartman, W. I. (ur.), *The Sage Handbook of Conflict Resolution*. London: Sage Publications, 2009, str. 322–339.